

PREMA TEORIJI NEOMITOLOGIZMA U SUVREMENOJ RUSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Jasmina Vojvodić (ur.): *Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze.*

Moskva: Flinta, 2021. ISBN 978-5-9765-4453-6

Proučavatelji ruske književnosti i kulture s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u sklopu projekta “Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća” Hrvatske zaklade za znanost u razdoblju od 2104. do 2018. bavili su se fenomenom neomitologizma koji su prepoznali kao jedan od osnovnih kulturnih fenomena s kraja 20. i početka 21. stoljeća. Godine 2021. Jasmina Vojvodić, ujedno i voditeljica toga projekta i proučavateljica Gogoljeva opusa (*Gesta, tijelo, kultura. Gestikulacijski aspekti u stvaralaštvu Nikolaja Gogolja*, Zagreb, 2006) i ruske postmodernističke književnosti (*Tri tipa ruskog postmodernizma*, Zagreb, 2012), u prestižnoj moskovskoj izdavačkoj kući Flinta, specijaliziranoj za sveučilišnu literaturu i stručne priručnike, objavila je autorsku monografiju *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi (Neomifologizam v aktual'noj ruskoj proze)*. Čitatelj čije znanje ruskoga jezika nije dostatno za razumijevanje znanstvenih tekstova pisanih na tom jeziku s neomitologizmom se mogu upoznati u višeautorskoj knjizi *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća* koju je također uredila Jasmina Vojvodić.

Važnost dugotrajnog, predanog i temeljitog bavljenja spomenutom tematikom potvrđuje znanstvena izvrsnost knjige *Neomitologizam u aktualnoj ruskoj prozi*, koja svojom discipliniranom metodologijom, širinom pogleda i preciznošću u bavljenju najrecentnijim strujanjima u književnosti može poslužiti kao primjer monografijama sličnoga tipa u domaćim i inozemnim proučavanjima književnosti. Istodobno knjiga nudi relativno rijedak pothvat: autorica uvjerljivo i suvereno opisuje vrlo složen fenomen koji trenutno opažamo i živimo. Neomit je pojam dvostruke “usmjerenosti”: kako navodi Reiner Grübel u svojem članku “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi: između prirode i kulture”, neomit se s jedne strane strukturira kao “novi mit”, no s druge strane pojam implicira da se ipak nekako razlikuje od nečega što se naziva mitom (Grübel 2018: 49). Drugim riječima, neomit istodobno i jest i nije mit. Osim toga, kako navodi Miha Javornik u članku “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture”, s teorijskim se izazovima neomitologizma važno baviti jer ga treba promatrati kao ustaljenu pojavu strukturnog para remitologizam – demitologizam, koji pak čini osnovni princip dinamizacije kulture (ne samo ruske) u različitim fazama njezina razvoja (Javornik 2018: 112). Analizirajući poznati roman *Lavr (Lavr)* Evgenija Vo-

dolazkina, Javornik točno primjećuje da se suvremeno rusko književno polje razvija u dva naizgled suprotna rukavca: paralelno s demitologizacijom, estetski osmišljavanoj u soc-artu i postmodernizmu, sve važnijom u suvremenoj književnosti postaje remitologizacija koja “aktualizira prostor velikih duhovnih promjena početkom 20. stoljeća” (Javornik 2018: 119).

Knjiga Jasmine Vojvodić, usmjerujući se na neomitološke komponente u suvremenom ruskom romanu najrazličitijih stilskih i svjetonazorskih podstava (od Vladimira Sorokina i Viktora Erofeeva do Marine Stepnove i Ljudmile Ulicke), isprepleće pomnu filološku analizu književnoga djela s vrlo diskretno prisutnom kulturologijom jer promatra književno djelo istodobno kao dovršenu umjetničku cjelinu oblikovanu po estetskim principima i kao izraz određenih strujanja i tendencija u kulturološkoj misli u lokalnom (ruskom), ali i globalnom kontekstu. Knjiga promatra rusku književnost kroz njezine tradicijske specifičnosti i lokalne kulturološke norme, ali je uklapa u kontekst globalnih kulturnih strujanja 21. stoljeća. Temeljno je polazište knjige J. Vojvodić i na najbazičnijoj razini doista lako povezivo s globalnom kulturom koju danas živimo: u 21. stoljeću čovjek se s jedne strane oslanja na brojna znanstvena dostignuća, s druge se strane sa znanstvenim dostignućima često upoznaje posredstvom masovnih medija koji ih značajno pojednostavljaju. Oslanjajući se na neproverene (pseudo)znanstvene pretpostavke, a u potrazi za brzim i efikasnim rješenjima i odgovorima, suvremeni čovjek često negira, obezvrjeđuje ili se na drugi način spori sa znanošću, što se, dakako, može promatrati i kao dio šire krize vjere u velika znanstvena dostignuća u kulturi postmoderne (Lyotardove “velike pripovijesti”). U jednom od svojih najaktualnijih iskaza takvo medijsko posredovanje znanstvenih spoznaja rezultira dojmom prijetnje “znanstvenim totalitarizmom” kao radikalnom negativnom reakcijom na pandemiju bolesti COVID-19. Takva zbunjujuća situacija u suvremenom čovjeku rađa osjećaj duboke izgubljenosti, gubitka orijentira, što može objasniti – kako autorica navodi – oživljen i osnažen interes suvremenoga čovjeka prema iracionalnom, podsvjesnom i nesvjesnom, konačno – prema mitu, mitološkom mišljenju i spoznaji. Ipak, Vojvodić u svojim pomnim analizama književnih tekstova pokazuje da aktualizacija mita u suvremenom dobu primarno ishodi iz potrebe za njegovim rušenjem: u tom smislu neomit nije “novo rođenje” drevnoga mita, nego nova faza razvoja mitskog diskurzivnog polja u suvremenim okolnostima, u kojem se ono vrlo često očituje kao struja svijesti, halucinacija ili san, zbog čega gubi svoju drevnu (klasičnu, tradicionalnu) spoznajnu funkciju.

U knjizi se autorica bavi upravo fenomenom u suvremenoj kulturi obnovljenog zanimanja za mit, kada se s jedne strane stari, klasični mitovi, degradirani kao ostatci predznanstvenog, “zaostalog” mišljenja, dekonstruiraju, dok se s druge strane stvaraju

novi, koje autorica zbog istodobne sličnosti i razlike s klasičnim mitom i na sadržajnoj i formalnoj razini uokviruje pojmom neomit (neomitološka spoznaja, neomitološko znanje, neomitološka misao itd.). U svojim analizama autorica polazi od također važne, uvjerljive i široko primjenjive premise: književnost i mit dva su različita tipa mišljenja, odnosno dvije vrste odnosa prema istini. Dok mit “objavljuje” istinu kojoj gotovo bespogovorno vjerujemo (Toporov, Levi-Strauss, Meletinskij, Barthes), književnost promiče svoju vlastitu istinu, stvarajući svijet koji “kao da” je istinit, “kao da” je replika i odraz stvarnosti (M. Riffaterre u knjizi *Fictional Truth* 1990. govori da je književnost na prvi pogled paradoksalna “fiktionalna istina”).¹ Istodobno, književnost se na mitološkim izvorima od samih početaka pismenosti značajno napaja: mitološki sižeji i tipovi junaka u podlozi su istaknutih i utjecajnih djela svjetske književnosti i u književnom je stvaralaštvu mit prisutan kao nadahnuće ili pak predmet autorskoga osporavanja.

U prostoru tog specifičnog dijaloga između mita i književnosti, ujedno i njihove polemike koja je imanentna tim dvama istodobno i međuuovjetovanim i različitim diskursima, Jasmina Vojvodić svojom knjigom zahvaća književni proces koji još uvijek traje i razvija se i o kojemu je zbog toga nezahvalno, ali i izuzetno potrebno pisati. Korpus odabranih djela uključuje stvaralaštvo Ljudmile Ulicke (i u Hrvatskoj izuzetno poznate i prevedene spisateljice), Viktora Erofeeva, Vladimira Sorokina, Viktora Pelevina, Evgenija Vodolazkina, Marine Stepnove, Zahara Prilepina i Sergeja Minaeva. U prva tri poglavlja knjige Vojvodić analizira predodžbe o Sibiru u književnosti na primjeru Sorokinove “ledene trilogije”, *Plavog sala* i pripovijesti *Mečava*. Potom se bavi trivijalizacijom mita u romanima *Kirurg* Marine Stepnove i *Ruska ljepotica* Viktora Erofeeva, kao i u Pelevinovu *S. N. U. F. F.*-u i romanima Sergeja Minaeva. U posljednjem se dijelu knjige usmjeruje na temu kompleksnih predočavanja sovjetske prošlosti u suvremenom ruskom romanu, koju tumači na primjeru Sorokinove „ledene trilogije“, uredničkog zbornika Ljudmile Ulicke *Djetinjstvo 45-53: a sutra će biti sreća*, *San'kje* kontroverznog ruskog pisca Zahara Prilepina i *Avijatičara* Evgenija Vodolazkina. Zbog toga što nude mogućnost primjene učinjene analize na širi društveni, pa i politički kontekst u ruskoj i svjetskoj kulturi, znanstveno su posebice intrigantna poglavlja koja se bave trivijalizacijom mita (kao posljedicom naglašene individualizacije suvremenog čovjeka – “moja priča”, “moja sudbina”, “moje tijelo”, “moji novci”,

¹ Kako je zgodno primijetio Vladimir Nabokov u članku “O dobrim čitateljima i dobrim piscima”: “Književnost je rođena onog dana kada je dječak dotrčao vičući: Vuk, vuk!, a vuka nije bilo. Na kraju je jadnička zbog njegove ljubavi prema laganju i požderala prava beštija, ali je za nas to od drugostupajnske važnosti. Važno je nešto drugo. Gledajte: među stvarnim i fiktivnim vukom nešto treperi i prelijeva se. Taj treperavi jaz, ta prizma i jest književnost” (Nabokov 1998: 28).

“moj Bog” itd.) i povijesnim mitom, točnije mitom o povijesti kao činjeničnoj istini, gdje se na različitim primjerima pokazuje da je svako pamćenje, posredstvom kojega suvremeni ruski pisci polemiziraju sa službenim povijesnim narativima, s jedne strane društveno i generacijski uvjetovano, a s druge je uvijek plod estetske konstrukcije i stoga nužno nepouzđano, što nudi zahvalan materijal za promišljanje naizgled stabilnih i samorazumljivih ideja “istine”, “povijesti” i “pamćenja”. Osim toga, posljednja su poglavlja u knjizi posebno relevantna za razumijevanje suvremenog književnog procesa jer su upravo književna predočavanja sovjetske prošlosti njegovo važno pogonsko gorivo: u većini i kod nas prevedenih djela suvremenih ruskih pisaca, od Sergeja Lebedeva (*Granica zaborava*), Guzel' Jahine (*Zulejha otvara oči*, *Volgina djeca* i *Ešalon za Samarkand*), Zahara Prilepina (*Manastir*) i Evgenija Vodolazkina (*Avijatičar*) do Marije Stepanove (nedavno objavljen roman-romansa *Sjećanja, sjećanja*), sovjetska je prošlost središnje polje tematizacije.

U analizama suvremene ruske proze Vojvodić nalazi elemente tzv. “nove mitologizacije” i u prodoru različitih novih prostora i novih vremenskih koordinata u strukturu književnih djela, zbog čega se u njima nadilaze uobičajeni trodijelni temporalni i prostorni modeli svijeta (prošlost – sadašnjost – budućnost; nebo – zemlja – podzemlje itd.) te se otvaraju mogućnosti njihove dehijerarhizacije, dekonstrukcije i destrukcije. U suvremenom se ruskom romanu često miješaju činjenice i laž, visoko se zamjenjuje niskim i obrnuto. Glavni su junaci romana “postljudi”, a s mitologemima početka i kraja ili primjerice arhetipom “vječnog povratka” pisci i spisateljice poigravaju se i ironiziraju ih. Međutim, kako Vojvodić ističe pozivajući se na kulturno-mitološku i judeokršćansku tradiciju, svako uništenje ili dekonstrukcija pretpostavlja uskrsnuće, odnosno novo rođenje.

Knjigu Jasmine Vojvodić, kako navodi utjecajna ruska kritičarka i povjesničarka književnosti Natal'ja Kovtun (2021) u svojoj recenziji, može se promatrati kao događaj u suvremenoj filologiji.

Danijela Lugarić Vukas

BIBLIOGRAFIJA

- GRÜBEL, Rainer. 2018. “(Neo)mit i diskurs u ruskoj kulturi između prirode i kulture”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 49–78.
- JAVORNIK, Miha. 2018. “Repetitivni re-/demitologizam kao ustaljen proces u razvoju kulture (na primjeru romana *Laur* Evgenija Vodolazkina)”. *Neomitologizam u kulturi 20. i 21. stoljeća*. Ur. Jasmina Vojvodić. Zagreb: Disput: 111–122.
- KOVTUN, Natal’ja V. 2021. “Poëtika neomifologizma, ili o monografii Jasminy Vojvodić ‘Neomifologizm v aktual’noj ruskoj proze’”. *Kul’tura i tekst 2* (45): 234–237.
- NABOKOV, Vladimir V. 1998. “O horoših čitateljah i horoših pisateljah”. *Lekcii po zarubežnoj literature*. Moskva: Nezavisimaja gazeta: 23–29.